

RECENZE

DOBROSLAV LÍBAL - JAN MUK, STARÉ MĚSTO PRAŽSKÉ ARCHITEKTONICKÝ A URBANISTICKÝ VÝVOJ

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. 539 stran, 290 černobílých fotografií, 196 kreseb a plánů.

Třináct let po vydání třetího svazku projektu nakladatelství SNTL, záslužně shrnujícího během deseti let vydaný architektonický a urbanistický vývoj jednotlivých částí historického jádra Prahy, se do rukou čtenářů a zájemců o historii Prahy a její architektury dostal díky nakladatelství Lidové noviny poslední, snad nejvíce očekávaný díl, věnovaný Starému Městu pražskému. Toto očekávání nevyplývalo pouze z dokončení delší dobu uvázaného projektu. Poslední díl totiž po vesměs značně kriticky přijatých svazcích volbou autorské dvojice nasvědčoval možnosti výrazného kvalitativního posunu a korunovace celého projektu. Spojení jednoho ze zakladatelů a tvůrce metodiky našich stavebně historických průzkumů se svým jednoznačně nejlepším (bohužel předčasně zesnulým) žákem a schopnosti obou v analýze i zhodnocení ohromného počtu průzkumů dávaly naději na dílo epochálního rozměru. Náročnost tohoto úkolu však byla a je zřejmá každému, kdo narazil i na dílčí otázky vývoje tohoto nejstaršího úplného středověkého města v rámci pražské aglomerace, o syntetickém pohledu nemluvě.

Výsledek je tedy už skoro rok před námi a pokud vím, nedočkál se zatím komplexní recenze. Ani předkládaný pohled ji nemůže být. Vzhledem ke svému zaměření dovoluji si podat dílčí stanovisko archeologa, pracujícího na Starém Městě pražském častěji než kdekoli jinde, prakticky pouze na tři chronologicky nejstarší partie uvedeného díla.

Základním pramenem vydané monografie zůstávají výsledky stavebně historických průzkumů až na nepatrné výjimky všech staroměstských staveb, provedené v rámci velkolepé akce tzv. pasportizace historického jádra Prahy. Na tomto grandiózním díle, jehož obdobu neznám, se oba autoři podíleli měrou vrchovatou. Především to jim dovolilo zpracovat přehled vývoje Starého Města v kapitolách věnovaných postupně ranému středověku, raně gotickému Starému Městu a době Václava II., období lucemburskému, pozdní gotice, renesanci, Baroku (proč najednou to velké písmeno?), klasicismu, období historizujících slohů a secese a nakonec moderně a současnosti. Každou kapitolu důsledně zpracovával jeden autor a při pohledu na rozdělení poněkud překvapí menší podíl J. Muka a jeho absence v nejstarších kapitolách, když jeho dílem jsou partie o pozdní gotice, baroku a historizujících slozích včetně secese.

Obsáhlá kniha přináší možnost rychlého náhledu na hodnocení jednotlivých významnějších staveb v příslušných slohových fázích, podepřených kvalitně zpracovaným rejstříkem. V tomto směru je využitelná (vzhledem k logice ne zcela shodným pohledům na různé objekty) i jako potvrzení, korektiv či doplnění k nedávno vydaným Uměleckým památkám Prahy - Staré Město a Josefov (Academia

Praha 1996). V rámci publikované dokumentace pokládám za největší přínos prezentaci stavebně historického vyhodnocení osmi z asanací méně postižených staroměstských bloků, které dávají nejplastičtější představu o postupu a vývoji zástavby. (Odborník zde samozřejmě ihned pozná, že popis grafického značení jednotlivých stavebních slohů na s. 528 je ve svých dvou sloupcích přehozen, ale amatérskému čtenáři může tento redakční nedostatek alespoň na nějakou dobu silně znesnadnit chápání půdorysů). Celkovému zhodnocení příslušného období nebo jednotlivých stavebních typů je věnována podstatně menší pozornost, což je zřejmě motivováno vědomím nebezpečí nesprávné generalizace na základě omezeného množství jednoznačně interpretovatelných fakt. V tomto ohledu je na několika místech pocítováno určité nebezpečí nových (v předmluvě Otakara Nového dokonce „někdy zlomyslných“) archeologických odkryvů. To nebezpečí ale rozhodně není jen doménou archeologie. V kvantitativně výraznější podobě se rozhodně skrývá v možnosti realizace většího počtu hloubkových stavebně historických průzkumů. Zmíněná pasportizace až na výjimky probíhala v úrovni povrchových stavebně historických průzkumů a víme dobře, jak jejich výsledky leckdy dokáží korigovat stavebně historické sondy. V poslední době z práce na katalogu pražských románských domů známe, nakolik dochází k revizím starších poznatků i při podrobnější prohlídce jen nepatrně odlišného dnešního stavu objektu, o možnosti začistění odkrytého zdiva nebo dokonce provedení drobných sond nemluvě. Za těchto okolností nepovažuji za vhodné vypočítávat odlišnosti právě v prezentovaných popisech a půdorysech jednotlivých staveb, snad jenom upozorním, že i s nedostatkem umělecko historicky datovatelných prvků u románských domů je to také poněkud lepší než se doposud předpokládalo (s. 46).

Na několika místech je rovněž zmíněna nedostatečnost archeologického poznání, zejména nejstarších etap vývoje Starého Města. Archeologové jsou si ji rovněž vědomi. Archeologie v Praze probíhá totiž důsledně na bázi záchranných výzkumů, tedy výzkumů v místech zamýšlených, respektive častěji již realizovaných staveb, a je tedy jimi pro otázky počátků Starého Města limitována výrazněji než mladšími zásahy (to k povzdechu na s. 19) a naopak postrádaný archeologický přínos pro procesy konce 13. století (s. 113) je z větší části ovlivněn likvidací archeologických terénů mladšími sklepy na jednotlivých domovních parcelách. Žádného archeologa nepotěší formulace o tom, že „úplnou představu nejstarší raně gotické zástavby zatemnilo prohloubené poznání archeologického výzkumu“ (s. 99). Spíše však postrádám zasazení vývoje staroměstského osídlení do základního schématu vývoje pražského historické-

ho jádra. Bohužel některé závěry se pak dostávají do určitého rozporu se závěry archeologických výzkumů (v obecné rovině jsou relativně rozsáhlé urbanistické úvahy jen málo konfrontovány s archeologickým poznáním, v konkrétní rovině např. existence tržiště v prostoru dnešního Malého náměstí „*před obdobím vrcholného románského rozkvětu Starého Města*“ (s. 24) je v jasné kolizi s existencí tamního pohřebiště. Vůbec existence tržišť starších než pozdní 11. století (s. 26) není pro archeology na ploše Starého Města za současného stavu poznání reálná, odkazy na vícekrát citovanou práci L. Hrdličky o vývoji reliéfu historického jádra nerozlišují odlišný vývoj v říční nivě a na geologických terasách (s. 19, 99) atd.). Odmítnout je nutné i opakovaně zmínky o existenci „*gotických staveb na románském terénu*“ (s. 91 - 92), zvláště když si uvědomíme, že citované objekty jsou poznány stavebně historicky z interiéru bez přímé vazby na vývoj geologických a archeologických terénů bezprostředně vně stavby.

Některé raně středověké stavby Starého Města jsou přece jenom pojednány poněkud problematičtě. Tak například zarazí zařazení důkladnějšího popisu staroměstské fortifikace až v partii konce přemyslovského období (s. 116 - 119), kdy je autorem předpokládána její výrazná úprava. Ta ovšem není jednoznačně doložena, stejně jako zůstává otevřena otázka identifikace Havelské brány (s. 118). Opakovaně je před opevnění kladen val, exaktně nikde nedoložený (jeho existenci zmínil, pokud vím, s odkazem na nepublikovanou zprávu R. Hlubinky Z. Wirth v 5. svazku Zmizelé Prahy, když i další zde uvedené údaje, zvláště desetimetrová šířka příkopu a parkánu, neodpovídají novějším zjištěním). Zařazení tohoto prvku je již u autora tradicí (Praha středověká) a je kompilačně přebíráno i v další literatuře (J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců, Vimperk, 1994, s. 319). Nejasnosti čtenářům přináší i zmiňovaný „*vnější příkop*“ (s. 119), kterým může být jen z karlovských zakládacích listin novoměstských známá „*strouha*“ před regulérním příkopem, která tvořila hranici mezi Starým a Novým Městem. Její archeologické za-

znamenání ji donedávna považovalo za vodoteč (L. Špaček, Nové nálezy při stavbě metra Na můstku, Archaeologia historica 3, 1978, s. 382), v nových nálezech se jeví spíše jako uměle realizovaná rýha související s existencí vodoteče nebo vodotečí, směřujících z plochy pozdějšího Nového Města k Vltavě.

Orientace na výše zmíněné pasporty, širší materiálu a velmi obsáhlá produkce nových poznatků posledních let jsou zřejmě důvodem, proč není důsledně věnována pozornost veškeré nové literatuře. Tak je s podivem, že např. v obsáhlé partii věnované raně gotickému Anežskému klášteru není jediný odkaz na monografii H. Soukupové. Použité hodnotící půdorysy leckdy neobsahují nová zjištění (např. kostel sv. Jakuba s klášterem minoritů na s. 127, Clam - Gallasův palác na s. 197). Recenzentovi se tak do textu maně vkládá citace: „*Obdobně jako ve většině předchozích analyzovaných příkladů pokračují autoři ve vyšlapaných cestách starších názorů a přehlíží novější poznatky a názory*“ (D. Líbal, Recenze knihy J. Frolika a Z. Smetánky Archeologie na Pražském hradě, Archeologické rozhledy 50, 1998, s. 294n). Pokládám tento fakt za další doklad obtížnosti syntetického pohledu na vývoj tak významné a tak komplikované lokality, jakou bezesporu Staré Město je. A to jsem nezmínil množství poznatků, ať již archeologických či stavebně historických, které dosud nenašly odpovídající publikování. A má-li toto dílčí posuzování končit nějakým výhledem směrem k budoucnosti, pak by mohlo vyznít následujícím směrem: Předložená syntéza znovu upozornila na to, že i ti nejrenomovanější autoři mohou těžko dospět ke spolehlivým závěrům v době, kdy se stále ještě dramaticky proměňuje poznání základních prvků v analytické úrovni. Věnujme se tedy hlavně a soustředěně jim, pokračujme k dílčím syntézám a vytvářejme za úzké mezioborové spolupráce předpoklady pro zpracování takové syntézy, jakou si Staré Město pražské zaslouží. Toto konstatování nic nemění na vyslovení maximálního uznání nad množstvím záslužné práce, vykonané na té poslední.

ZDENĚK DRAGOUN

JIŘÍ ŮLOVEC, HRADY, ZÁMKY A TVRZE NA CHEBSKU

Vydalo Chebské muzeum 1998, 256 s., 190 vyobrazení, převážně plánů v textu, 127 vyobrazení v příloze.

Publikace je katalogem panských sídel na Chebsku, čítajícím celkem 89 lokalit. Ve stručném historickém úvodu autor postihuje specifika vývoje území starého Chebska, jehož část ležela za dnešní státní hranicí. Práce je věnována památkám, ležícím na českém území. Snad právě v důsledku poněkud výlučného postavení Chebu a Chebska oproti vlastnímu území Čech nedošlo dosud k pokusu systematicky shrnout problematiku panských sídel této pozoruhodné oblasti. Autorovo záslužné dílo je výsledkem dlouhodobého cílevědomého průzkumu celého území, zahájeného v polovině 80. let. V jeho rámci byla veškerá feu-

dální sídla přesně lokalizována a pořízena jejich základní kresebná, případně fotografická dokumentace. Katalog zaznamenává nejen dochované stavební konstrukce hradů, zámků a tvrzí, ale rovněž objekty, projevující již jen relikty nedochovaných staveb v terénu, pozapomenuté či zcela zaniklé.

Statě o jednotlivých panských sídlech jsou řazeny abecedně podle současných českých názvů, přičemž je uváděno rovněž jméno starší. Lokality, které nemají český název, jsou zařazeny pod původním německým názvem. Každá položka katalogu je uvedena přesnou lokalizací sídla,